

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

ELECTRONIC EVIDENCE IN CIVIL LITIGATION: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Васильєва-Шаламова Ж.В., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри цивільного процесу

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ковальчук І.А., студентка II курсу магістратури

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті авторами проаналізовано теоретичні та практичні питання застосування електронних доказів. Предметом дослідження є виявлення наявних у правозастосовчій сфері проблем щодо використання електронних доказів у судовому провадженні. Досліджено основні терміни та особливості нормативно-правового регулювання даного інституту. Розглянуто особливості збирання, фіксації та дослідження електронних доказів, крізь призму проблематики та прогалів в законодавстві. Крім того, у статті розглянуто питання допустимості таких доказів та використання їх в процесі доказування. Проблема допустимості виникає через те, що процесуальний закон не передбачає певних правил порядку одержання таких доказів.

У результаті дослідження виявлено низку практичних проблем використання електронних доказів на практиці, зокрема: як можливість змінити зміст електронної інформації, відсутність звичних реквізитів письмового документу, які дають можливість ідентифікувати зміст електронного документа та його автора тощо. Взагалі судова практика налічує значну кількість справ пов'язаних з захистом немайнових прав фізичних осіб, проте використання в якості доказів веб-сайтів та веб-сторінок викликає деякі ускладнення.

На підставі проведеного нами аналізу електронних доказів виділяємо низку особливостей: *електронним доказам не властива матеріальна форма; для дослідження електронних доказів необхідні програмні та технічні пристрої; наявність технічного носія інформації; особливий процес створення та зберігання інформації; наявність метаданих, тобто об'єкту, який вміщує закодовану інформацію.*

У підсумку визначено, що в суд подаються електронні докази у різні способи передбачені законодавством. Проте вразливість даних доказів показує, що не завжди існує потреба подавати оригінали, а цілком достатньо подати копії таких доказів.

Судова практика неоднозначно вирішує питання допустимості та належності таких доказів в процесі доказування, тому є доречним ознайомитися з специфікою дослідження електронних доказів в окремих категоріях цивільних справ.

Ключові слова: доказування, засоби доказування, електронні докази, електронний документ, комп'ютерно-технічна та телекомунікаційна експертизи, цивільний процес, судова практика.

The authors analyzed theoretical and practical issues of electronic evidence application. The subject of the study is the identification of problems in the law enforcement sphere regarding the use of electronic evidence in court proceedings. The basic terms and features of regulatory regulation of this institute are investigated. The features of collecting, fixing and studying such evidence, through the prism of problems and gaps in legislation, are considered. In addition, the article considers the question of the admissibility of such evidence and their use in the process of proof. The problem of admissibility arises from the fact that the procedural law does not provide for certain rules for the procedure for obtaining such evidence.

The study revealed a number of practical problems of using electronic evidence in practice, in particular: as an opportunity to change the content of electronic information, the absence of the usual details of a written document, which make it possible to identify the content of an electronic document and its author, etc. In general, judicial practice includes a significant number of cases related to the protection of non-property rights of individuals, but the use of websites and web pages as evidence causes some complications.

Based on the analysis conducted by us, we highlight a number of features: electronic evidence does not have a material form: software and technical devices are required for researching electronic evidence; availability of a technical media; a special process of creating and storing information; the presence of metadata, that is, an object that contains coded information.

As a result, it was determined that electronic evidence is submitted to the court in various ways provided by the law. However, the vulnerability of this evidence shows that it is not always necessary to submit originals, but it is quite sufficient to submit copies of such evidence.

Judicial practice ambiguously resolves the issue of admissibility and propriety of such evidence in the process of proof, therefore it is appropriate to get acquainted with the specifics of the study of electronic evidence in certain categories of civil cases.

Key words: evidence, means of proof, electronic evidence, electronic document, computer-technical.

Постановка проблеми. Вчення про докази посідає особливе, фундаментальне місце в доктрині цивільного процесуального права. Воно пройшло довгий шлях історичного розвитку, з часом змінювалися законодавчі визначення та переліки судових доказів. Сьогодні поява різних технологій об'єктивно впливає на життя суспільства – ця теза не піддається сумніву. Право зобов'язане адекватно реагувати на мінливу обстановку і ретельно вибирати надійні інструменти для власного розвитку. Поява різноманітних технічних нововведень, які можуть містити відомості про факти, що мають значення для справи, зумовила актуальність сучасних наукових досліджень у цій галузі.

Електронні докази суттєво відрізняються від інших видів доказів, адже при роботі з ними в судах виникають специфічні проблеми. Ці питання вказують на необхідність розширення знань про електронні докази та покращення поведінки з електронними доказами в цивільному судочинстві.

Зокрема, у Рекомендації Rec (2001) 3 КМ РЄ державам-членам «Щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг» йдеться про рекомендацію запровадити вчинення процесуальних дій в межах електронного документообігу та забезпечити можливість відкривати провадження електронними засобами зв'язку [1]. Створення електронного судочинства не є новелою для багатьох європейських країн, які з кожним днем все більше розвивають це судочинство. Найбільшим досягненням електронного судочинства є впровадженні інституту електронних доказів. Вітчизняне законодавство впровадило електронний доказ прийнявши відповідний Закон ще у 2017 році в цивільне, адміністративне, кримінальне та господарське судочинство вперше надав визначення даному поняттю. Тому актуальність дослідження є очевидною, адже враховуючи, що даний інститут не так давно закріплений законодавцем, а на практиці існує ряд проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення.

Ступінь наукової розробки теми дослідження.

Вивчення електронних доказів в цивільному судочинстві займалися не так багато вітчизняних цивілістів, серед яких можна виділити дисертаційні дослідження О.Ю. Гусева, Ю.С. Павлової, та С.А. Чванкіна. Окремі елементи дослідження в яких виступали електронні докази були і в працях А.Ю. Каламайко, О.М. Лазько, Н.В. Мисник, Н.О. Пронь, С.О. Чорного, А.С. Штефан та інші. Данні дослідження внесли значний вклад у розвиток електронних доказів, однак і на сьогодні залишаються не питання використання електронних доказів та неозначеність у судовій практиці.

Вклад основного матеріалу. Нормативне визначення «електронних доказів» закріплене у частині 1 статті 100 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [2], в якому передбачено, що «електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, яка містить дані про обставини, що мають значення для справи, включаючи, електронні документи (текстовий документ, графічне зображення, плани, фотографії, відео- та звукозапис), веб-сайти (веб-сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних.

Проте в науковій літературі немає єдності розуміння поняття. До прикладу, Ю.С. Павлова вказує на наявність трьох основних концепцій розуміння «доказу». Перша концепція розглядає докази як відомості про факти. Суть другої полягає в тому, що докази це поєднання цих відомостей і засобів доказування. А третя, в свою чергу, розглядає докази як фактичні дані (чи відомості про факти) та засоби доказування, які в залежності від змісту можуть розумітись як докази (теорія подвійного розуміння судового доказу) [3, с. 62].

На нашу думку, докази – це певні фактичні дані, на підставі яких пізнаються обставини об'єктивної реальності, а фактичними ж даними є інформація, за допомогою якої можна пізнати факт.

До внесення змін у 2017 році до Цивільного процесуального кодексу учасники судового процесу могли використовувати різні способи збирання та фіксування електронного доказу. Це включало в себе як роздрукування електронного доказу на паперовому носії, так і проведення комп'ютерно-технічної експертизи. Проте такі способи піддавались критиці, адже суд не міг безпосередньо дослідити такі докази. Крім того, були відсутні чіткі критерії допустимості таких засобів доказування.

Незважаючи на прийнятий Закон України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 року [4], в якому законодавець спробував усунути прогалину, закріпивши наявні способи подання електронних доказів та визначив поняття електронного доказу, в умовах сьогодення залишаються не вирішеними ще багато питань, так як перелік електронних доказів не є вичерпним, а судова практика вказує на різні підходи до застосування даного засобу доказування.

Так, ми можемо виділити такі способи збирання та фіксації електронних доказів:

1. Подача паперової копії – даний спосіб є одним з найпоширеніших, адже він дозволяє перевести електронну інформацію в форму, яка буде доступна для дослідження без використання спеціальних технічних пристроїв. Відповідно до ч. 3 ст. 100 ЦПК України копія електронного доказу в паперовій формі має бути посвідчена у передбаченому законом порядку, але такий порядок законодавством не передбачений.

При співвіднесенні з копіями письмових доказів, ми можемо побачити, що не всі вони посвідчуються відповідно до вимог встановлених положеннями чинного законодавства України. Згідно із ч. 5 ст. 95 ЦПК України, копії особистих паперів, публікацій та інших письмових доказів посвідчуються підписом учасника справи, що підтверджує відповідність оригіналу. В той час варто

вказати, що нотаріальне посвідчення такої копії не вимагається.

2. Огляд доказів судом – а дане положення є новелою цивільного судочинства. Так, відповідно до ч. 7 ст. 85 ЦПК України передбачено, що суд за власною ініціативою чи заявою учасника, може переглянути веб-сайт, сторінку, інші місця збереження в Інтернеті для того, щоб встановити їх зміст. При цьому, за необхідності може залучатись спеціаліст. Суть даного способу зводиться до того, що огляд такого електронного доказу постає як самостійна процесуальна дія, при якій суд сам досліджує оригінал електронного доказу за місцем знаходження. При учасниках справи оглядається зміст, форма, властивості та індивідуальні ознаки. Водночас оформлюються результати огляду в окремий протокол.

3. Проведення комп'ютерно-технічної та телекомунікаційної експертизи – даний спосіб не є розповсюдженим в практиці цивільного судочинства, проте достатньо регламентований нормами права. Можливість проведення таких експертиз передбачена «Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» (далі – Інструкція) [5]. В пункті 3.16 вказано Інструкції вказано, що для того, щоб розв'язати завдання ідентифікації документів, які зроблені за допомогою комп'ютерної техніки, проводиться комплексна комп'ютерно-технічна експертиза та технічна експертиза документів. Дана експертиза являє собою складну процесуальну дію. Адже, щоб встановити факт використання електронної пошти, поширення неправдивої інформації в Інтернеті, порушення умов договору що функціонування сайтів тощо, необхідно вилучити технічні носії, де розміщення така інформація. З точки зору практики це є практично неможливо, а тому експертизу важко назвати ефективною.

4. Подання нотаріально-засвідчених копій електронних документів – це питання достатній час є приводом наукових дискусій. Відповідно до Закону «Про нотаріат» нотаріат в Україні – це система органів та посадових осіб, на яких покладено обов'язок засвідчувати права та факти, які мають юридичну значимість, та вчиняти інші нотаріальні дії для надання їм юридичної достовірності [6]. Таким чином, посвідчити певні обставини та документи, включаючи електронні є нотаріальною діяльністю [7, с. 164]. Аналіз норм Закону «Про нотаріат» та Порядку вчинення нотаріальних дій дає можливість зробити висновок, що законодавець лише передбачив можливість засвідчення копії оригіналу паперового документу. Нотаріуси не наділені правом засвідчувати електронні копії чи інформацію, отримані з мережі-інтернет. Тому не дивно, що нотаріуси часто відмовляються засвідчувати такі копії. Приблизники підходу переконують, що в нормі статті 100 ЦПК України доцільніше зробити вказівку на можливість посвідчення копій в нотаріальному порядку, ніж обмежитись положенням про те, що копії електронних документів затверджуються в порядку, передбаченому законом, який відсутній.

5. Збирання електронних доказів у Інтернет-операторів – суть даного способу полягає в тому, що вся інформація, яка поширюється в Мережі, зберігається на носіях інформації. Оператори мережі як ніхто мають можливість вилучити будь-яку інформацію, яка знаходиться у них на сервері та надати суду [8, с. 79].

6. Подача електронної копії електронного доказу – у науці існує проблема розмежування оригіналу та електронної копії електронного доказу. У загальному вимірі під «оригіналом» розуміють першооснову, від якої потім відтворюють, копіюють та переробляють. В свою чергу «копія» – це точне відтворення те, що відповідає оригіналу. Так, оригінал електронного доказу являє собою об'єкт, який існує у певному середовищі та надалі може копіюва-

тись, а електронна копія – це екземпляри, які відтворюють оригінал електронного доказу. Головна відмінність між ними зводиться до того, що метадані цих об'єктів відрізняються, адже при створення електронної копії виникають інші метадані, тобто дата та час зберігання. Таким чином, оригінал електронного доказу містить первинні метадані, а електронна копія лише повторює інформацію, яку містить оригінал, при цьому містить власні метадані, відмінні від первинних.

Разом із проблемою співвідношення понять оригіналу та копії електронного доказу, стоїть проблема розмежування понять «паперова копія електронного доказу» та «електронна копія електронного доказу». Так, Верховний Суд колегією суддів Касаційного господарського суду у справі № 922/51/20 прийшов висновку, «що всі учасники справи мають право подавати письмові докази у вигляді електронних копій, які мають бути посвідчені електронним цифровим підписом, прирівняним до власноручного. При такій умові електронна копія не буде вважатись електронним доказом» [9].

Таким чином, Верховний Суд констатував, що учасники справи можуть подавати електронні докази в форматі: 1) оригіналу; 2) електронній копії, яка має бути засвідчена електронним цифровим підписом; 3) паперовій копії, яка посвідчена в порядку, передбаченому законодавством.

7. Подання оригіналу електронного доказу – відповідно до ч. 2 ст. 100 ЦПК України електронні докази можуть подаватись як у вигляді оригіналів, так і електронних копій. Окрім того частиною п'ятою вказаної статті надає право суду вилучити оригінал у передбачених законодавством випадках. Вимога подачі електронного доказу в оригіналі не завжди має практичне значення.

Крім цього, не у всіх випадках можна подати оригінал, коли це стосується веб-сайту. У випадках, коли доказом у справі виступає веб-сайт чи веб-сторінка оригіналом веб-сайту виступає об'єкт, який містить дані, доступ до яких можна отримати за мережевою адресою (URL тощо), які знаходяться на жорстких серверах. Послуги хостингу забезпечують вхід користувачів до цих сторінок в мережі. Так, суб'єкт набирає адресу у браузері чи переходить за посиланням, то його завантаження для цього користувача здійснює хостинг, на якому зберігається сайт. Для того, щоб подати до суду оригінал веб-сайту чи веб-сторінки, треба здійснити вилучення з жорсткого диску та доставити це все в суд. При тому, що доступ до цих сторінок буде втрачено.

Таким чином, оригінал сайту і сторінки неможливо подати до суду, оскільки припиниться їх існування в Інтернеті. Якщо сервер містить декілька сайтів та сторінок, їх доступ теж припиниться. В такому разі вимога суду подати оригінал електронного доказу порушує права власників цих веб-сайтів та сторінок. Також варто врахувати, що в глобальних соціальних мережах, наприклад як Facebook, використовують сотні серверів. Визначити на якому сервері та жорсткому диску міститься сторінка майже неможливо. Навіть, якщо це буде визначено, вимагати від власника серверу вилучити з сервера жорсткий диск, де знаходяться десятки тисяч сторінок, нема правових підстав. Особливо ускладнює ситуацію, якщо власник є нерезидентом України, а в більшості випадків це так.

Доступ до жорсткого диску можна обійти у разі проведення судової експертизи на встановлення змісту інформації, яка змінилась чи видалена з веб-сайту. Для таких експертиз проводиться порівняння копії з оригіналом у порядку визначеному ч. 7 ст. 85 ЦПК України. Суд оглядає сайт чи сторінку за власної ініціативою чи за заявою учасника справи. За потреби може залучатись спеціаліст. Це є достатньо вагоме нововведення, адже в сучасних умовах Інтернет є звичним явищем для всіх.

Електронні копії видаються достатньо ж практичними. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України

«Про електронні довірчі послуги» зазначено, що не можна визнати електронний підпис недійсним, позбавивши права його використовувати як доказ в суді, лише через його електронний формат [10]. Кваліфіковані електронні підписи наділені такою ж юридичною силою як і підпис від руки, та має презумпцію відповідності. В той час засоби КЕП не мають змінювати електронні дані, з якими пов'язується цей електронний підпис.

Користувачі КЕП наділені як правами, так і обов'язками відповідно до Закону. Так кожна особа має право вільно обирати електронну довірчу послугу, оскаржувати в суді дії чи бездіяльність осіб, які надають такі послуги, звернутись із заявою про скасування свого відкритого ключа. В той час обов'язки користувачів включають в себе необхідність забезпечення конфіденційності та не допуску інших осіб, в негайному порядку повідомляти про компрометацію особистого ключа, надавати правдиві дані, своєчасно сплачувати за електронні довірчі послуги, якщо це передбачено договором, повідомляти про зміну даних, якщо це містить сертифікат ключа. Тут варто зауважити, що суб'єкти, які використовують КЕП мають право на захист електронних довірчих послуг, що регулюється також Законом України «Про захист прав споживачів».

Відповідно до частини першої статті 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ – це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа.

Таким чином, ми можемо побачити, що в суд подаються електронні докази у різні способи передбачені законодавством. Проте вразливість даних доказів показує, що не завжди існує потреба подавати оригінали, а цілком достатньо подати копії таких доказів.

Використання електронних доказів в судовому процесі є достатньо дискусійним питанням. Судова практика неоднозначно вирішує питання допустимості та належності таких доказів в процесі доказування, тому є доречним ознайомитися з специфікою дослідження електронних доказів в окремих категоріях цивільних справ.

Стаття 83 Цивільного процесуального кодексу України закріплює загальновідомі способи подачі доказів до суду: 1) через в суд; 2) одночасно з поданням позову та відзиву; 3) у випадках передбачених законодавством через канцелярію або безпосередньо в залі судового засідання.

Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України від 20.08.2019 року, яка є на сьогодні чинною, на відмінну від попередньої редакції, яка діяла до 2019 року, регламентує реєстрацію як письмових, так і електронних доказів [11]. Дану прогалину законодавець усунув, привівши в відповідність підзаконні нормативно-правові акти відповідно до змін, які відбулися в 2017 році. Згаданий вище акт відсилає до Положення про функціонування окремих підсистем ЄСІТС. Пункт 16 даного Положення передбачає подачу процесуальних документів та доказів в електронній формі. При цьому, включаючи вчинення процесуальних дій в електронній формі, все має відбуватись при допомозі системи ЄСІТС з використанням кваліфікованого електронного підпису, який відповідає власноручному. Проте аналіз даного документу дозволяє зробити висновок, що законодавець не передбачив детальний порядок реєстрації електронних доказів, як до прикладу речових.

Відповідно до норми статті 237 ЦПК України суд досліджує електронні докази оглядом в залі суду або іншим способом, при цьому надавши їх учасниками справи, а в окремих випадках свідкам, експертам та спеціалістам. Дослідження електронних доказів має такий самий порядок як і дослідження письмових доказів. Особи, які беруть участь в огляді цих доказів мають право ставити питання чи звертати увагу на певні факти, що відповідно має вноситься в протокол судового засідання.

Аналіз судової практики свідчить про різні підходи до оцінки таких доказів. Частою є практика у справах позовного провадження вважати скріншоти повідомлень з телефону та планшету, роздруківки з Viber неналежними доказами. Наприклад, Верховний Суд у постанові від 25.06.2021 у справі № 643/6581/19 взявши до уваги позиції минулих інстанцій, включаючи дослідження суду апеляційної інстанції, який на підставі належним чином оцінених доказів встановив, що приміщення, яке було предметом спору, фактично перебуває у володінні відповідачів беззаконних на це підстав, а тому правильно зробив висновок про виселення ОСОБА_2 із житла, оскільки право власності позивача підлягає захисту. За результатом розгляду касаційної скарги суд зробив висновок, що посилання заявника на роздруківки листування у «Viber» не є належним та допустимим доказом на підтвердження укладення договору найму житла в розумінні статей 77–80 ЦПК України, а тому такі доводи є безпідставними [12].

Схожою є позиція Верховного суду у справі № 202/2965/21 від 17.01.2022. Справа стосувалась стягнення коштів, отриманих без достатньої правової підстави. Подаючи касаційну скаргу скаргник зазначив, що суд першої інстанції незаконно не врахував подані ним електронні докази як позивача, які доказували факт надсилання на електронну адресу відповідача письма від установи банку з формою перерахування 65 тис. євро та розписку написану ним від руки, яка була надіслана через використання месенджеру Whats App. Таким чином, заявник доводить, що судами першої та апеляційної інстанції були неправильно застосовані норми матеріального та процесуального права, чим було порушено його право на справедливий суд. Верховний суд у даній справі прийшов висновку, що електронне листування, а саме його роздруківка, не може бути електронним документом (копією електронного документа) відповідно до норми ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Таким чином, така роздруківка не може бути доказом, бо не містить електронного підпису, який є обов'язковим реквізитом електронного документа, оскільки у такому разі неможливо визначити адресата повідомлення і зміст такого документа може піддаватись впливу [13].

Протилежною є правова позиція Верховного суду у справі № 914/2505/17 від 27.11.2018 року. В даній справі суди попередніх інстанцій прийшли висновку, що електронна переписка є неналежним доказом, оскільки не підтверджує факт листування сторін договору. Проте Верховний суд звернув увагу на те, що позивач визнав, що вказана електронна адреса йому належить, а відповідач – факт здійснення переписки з позивачем. Крім цього, суд вказав, що твердження минулих інстанцій про те, що роздруківка такого листування є неналежним доказом, оскільки не містить підтвердження відправлення апелянтом техніко-економічного обґрунтування суперечить нормами матеріального права. Так ст. 8 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» містить припис, що сила електронних документів не може бути знівельована лише через форму та відсутність визнання його учасниками переписки. Дана справа була під юрисдикцією господарського суду, проте даний підхід можна накласти і на цивільні справи, оскільки регулювання інституту електронних доказів не має суттєвих розбіжностей [14].

Окрему увагу ми хочемо звернути на підхід у справі № 910/5408/21 від 03.08.2022 року [15]. Перед Верховним Судом постало питання оцінки електронних доказів. У матеріалах справи містилося листування позивача і представників відповідача з приводу надання послуг у месенджері Telegram та електронною адресою. Суд визнав такі докази неналежними у розумінні вищезгаданого Закону. Окрім того, позитивним моментом хочемо відмітити використання в рішенні Керівних принципів Комітету Міністрів Ради Європи щодо механізмів вирі-

шення спорів онлайн у цивільному та адміністративному судочинстві СМ (2021) 36-add5-final від 16.06.2021. Верховний Суд підкреслив презумпцію цілісності електронних доказів. Тобто доказ має вважатись достовірним до моменту поки сторона не буде його спростовувати.

Окремим проблемним аспектом є забезпечення таємниці кореспонденції, записів особистого характеру, особистого життя. Дані положення знайшли своє відображення у статті 7 та 236 ЦПК України. Відповідно до ст. 7 ЦПК України матеріали особистого призначення, такі як папери, листи, розмови по телефону та інші види можуть бути оприлюднені в залі суду лише за наявності згоди цих осіб. З цією нормою перегукується положення ст. 236 ЦПК України. Дані норми є бланкетними, тобто відсилають до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [16]. ЦК України в свою чергу містить механізм захисту особистих немайнових благ, включаючи тих, що стосуються таємниці кореспонденції. До прикладу, у справі № 359/3223/18 від 10.10.2018 року суд прийшов висновку, що один з учасників телефонної розмови не надала до суду доказів згоди співрозмовника на оприлюднення телефонної розмови, а окрім цього не попередила про початок запису розмови на диктофон. Останньою ж в розмові були зазначені деталі її особистого життя, а також особиста ситуація на роботі [17].

Взагалі судова практика налічує значну кількість справ пов'язаних з захистом немайнових прав фізичних осіб, проте використання в якості доказів веб-сайтів та веб-сторінок викликає деякі ускладнення. У справі № 761/45003/17 від 25.08.2020 року позивач звернувся до суду з вимогою визнати недостовірною, та такою, що порочить його честь та гідність інформацію [18]. Суть справи полягала в тому, що відповідач в особі телеканалу «Інтер» поширив неправдиву інформацію про нього, назвавши контрабандистом. Позивач просив спростувати недостовірну інформацію, та заборонити її розміщення на веб-сайтах каналу. Відеозапис, який оскаржувався був розміщений також на платформ «YouTube». Суди попередніх інстанцій прийшли висновку, що матеріали, які подав позивач не підтверджують існування веб-сторінки за вказаним доменним іменем. Верховний Суд прийшов висновку, що відповідальність за поширення даних несе власник веб-сайту, тому що ця особа наділена правом розпоряджатися інформацією на власний розсуд. Суд зазначив, що через не надання доказів позивачем щодо поширення інформації, яка оспорується відповідачем, відсутні правові підстави задоволення такої скарги.

Часто порушення честі, гідності чи ділової репутації відбувається через соціальні мережі, які надалі стають доказом у справі. До прикладу, у справі № 457/1153/20 від 25.05.2022 року позивач звернувся з вимогою захистити його честь та гідність спростувавши недостовірну інформацію [19]. Особі стало відомо, що відповідач у соціальній мережі «Facebook» на своїй сторінці розмістив інформацію про те, що той обкрадає місто. Позивач стверджував, що дана інформація не відповідає дійсності, порочить його честь та гідність. Громаду міста було переконано, що останній є крадієм та вчиняє незаконні дії. Суд першої інстанції констатував, що поширена інформація соціальною мережею є недостовірною. Таке поширення порушило особисті немайнові права позивача, оскільки інформація не відповідала дійсності, а окрім того відповідачка не переконалась у її достовірності перед викладанням на широку аудиторію. Варто зауважити, що така інформація не характерна оціночним судженням, а прямо відповідає твердженням факту. До того ж було доведено факт розміщення нею недостовірних даних, що було підтверджено скріншотами з згаданої соціальної мережі. Зазначене підтримала і апеляційна інстанція. Касаційна скарга спиралась на твердження, що в наданих скріншотах не містилось URL-посилання, а оригінал суд не витребував. Заявник

посилався на те, що належним відповідачем (співвідповідачем) має бути власник такого веб-сайту, адже саме він надав таку можливість розміщати вказані матеріали.

Суд в своєму рішенні навів в обґрунтуванні постанову Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи», в якій міститься норма про те, що належним відповідачем у таких категоріях справ, тобто, яка стосується поширення інформації в мережі, буде автор такої інформації та власник веб-сайту, адже він створив технічну можливість її розміщення.

У постанові також передбачено, що у разі якщо доступ до сайту є вільним або встановити особу, яка виклала інформацію неможливо, то належним відповідачем буде власник цього веб-сайту. Відповідно до всіх положень, Верховний Суд зробив висновок, що оригінал електронного документу буде з обов'язковим реквізитом. Таким чином, надані скріншоти з мережі будуть належними доказами лише у разі доведення, що саме відповідачка під своїм акаунтом поширила інформацію. Факт такого доведення ставиться на позивача, включаючи необхідність витребування інформації про власника веб-сайту, реєстратора доменного імені.

Висновки. Електронні докази на сьогоднішній день є актуальною темою для наукового дослідження, яка активно обговорюється також практиками. У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки: Електронні докази характеризуються специфічною правовою природою, яка відрізняє їх від інших засобів доказування. Тому виділяємо низку особливостей: *електронним доказам не властива матеріальна форма; для дослідження електронних доказів необхідні програмні*

та технічні пристрої; наявність технічного носія інформації; особливий процес створення та зберігання інформації; наявність метаданих, тобто об'єкту, який вміщує закодовану інформацію.

Саме ці специфічні ознаки стали поштовхом до виділення електронних доказів самостійним засобом доказування.

Вивчивши і проаналізувавши судову практику, слід відзначити деякі факти: електронний доказ, який скріплено кваліфікованим електронним підписом, є і визнається допустимим; при поданні роздруківки електронного доказу (паперової копії) існує проблема посвідчення таких копій, про що свідчить неоднозначна практика судів, оскільки законодавство не передбачає такий порядок.

Ми вважаємо за необхідне врегулювати дане питання шляхом затвердження порядку посвідчення паперових копій електронних документів. Водночас слід зважати на проблеми у використанні електронного підпису під час розвитку правовідносин, у силі яких: не виключено те, що може статися крадіжка електронних ключів; відсутній надійний захист від шахрайських дій при ідентифікації громадянина.

Таким чином, проведений аналіз показав, що є потреба у вирішенні питання, яке пов'язане з електронними доказами потребує більш ґрунтовного правового регулювання. У підсумку варто зазначити, що електронні докази в сучасному світі є невід'ємною частиною не тільки цивільного процесу, а й судочинства загалом. Законодавче врегулювання цього питання необхідне для раціональної та правильної діяльності судової системи, законності та обґрунтованості судового рішення. Застосування в цивільному судочинстві електронних доказів потребує подальшого детального осмислення, не тільки щодо змісту цього виду доказів, а й з урахуванням процесуальних особливостей наявних правил щодо їх збирання, дослідження та подальшої оцінки судом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рекомендація Рес (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 743 засіданні заступників міністрів 28.02.2001 р. *Офіційний сайт Вищої ради правосуддя*. URL: <https://hcj.gov.ua/page/rekomendaciyi-komitetu-ministriv-rady-yevropy>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20040318>
3. Павлова Павлова Ю.С. Правовий статус електронних доказів у світлі нового Цивільного процесуального кодексу України. *Право і суспільство*. 2017. № 6. С. 60–66.
4. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (Розділи 4-6): Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19>
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>
6. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
7. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар за ред. Є. О. Харитонов, О. І. Харитонов, В. В. Васильченка, Н. Ю. Голубевої. Харків: Одиссей, 2009. 210 с.
8. Павлова Ю.С. Особливості збирання та процесуального закріплення електронних доказів у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. Вип. 4. Т. 1. С. 76–80.
9. Постанова Верховного Суду у справі № 922/51/20 від 29.01.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94517830>
10. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>
11. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України: Наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 р. № 814. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19>
12. Постанова Верховного Суду у справі № 643/6581/19 від 25.06.2021 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97966695>
13. Постанова Верховного Суду у справі № 202/2965/21 від 17.01.2022 р. URL: <http://plex.com.ua/doc.php?regnum=102812416&red=100003b0fee4be295f05751ef0bd1c9dc493f5&d=5>
14. Постанова Верховного Суду у справі № 914/2505/17 від 27.11.2018 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78450568>
15. Постанова Верховного Суду у справі № 910/5408/21 від 03.08.2022 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971>
16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
17. Рішення Бориспільського міськрайонного суду Київської області у справі № 359/3223/18 від 10.10.2018 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77053305>
18. Постанова Верховного Суду у справі № 761/45003/17 від 25.08.2020 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91193017>
19. Постанова Верховного Суду у справі № 457/1153/20 від 25.05.2022 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539491>